

fs-i "2004"*

Linnamängud värvidega ja ilma

MAIJA BURIMA

Aastatuhandevahetuse kirjandus on üheks indikaatoriks, mis näitab, kuidas hiljutised poliitilised sündmused – meie riikide iseseisvuse taastamine ja sellega seonduvad sotsiaalsed probleemid – või valitsev ajalooline mälu on tänapäeva autorite kirjutistes järk-järgult saanud palju isiklikuma väljenduse ja intiimsema käsitluse. Välismaailma tõsiasiade individuaalset tõlgendamist peab iga autor oma stiili üheks põhiväärtuseks. Isikliku suhtumise kujundamine, subjektiivse tõlgenduse lisamine, kollektiivse ja individuaalse teadvuse vahelise hapra piiri järgimine on XXI sajandi kirjanduse kõige tüüpilisemad tunnused. Sellega on seotud kogu kaasaegse kirjanduse paradigmatervikuna omane kalduvus vastandada individuaalset ja subjektiivset kollektiivsele ja ratsionaalsele. Sisemaailm ja suhted teiste indiviididega on saanud tänapäeva kirjanike keskseks uurimisobjektiks. Teatud mõttes on see protest tänapäeva ühiskonna liigse avatuse vastu. Avatus kui sotsiaalse käitumise põhimudel on hakanud haiglaselt vohama, olles algselt vastureaktsioon Nõukogude ajajärgu vaikusepoliitikale ja eraldatusele. Balti kultuuridega seoses on seda nähtust põhjalikult kommenteerinud Jaan Undusk: "Seega on meie rahvuslikus elustiilis toimumas teatavad paradigmaatilised muutused. Kui nõukogude ajal olid paljud tähtsad asjad üksnes sügaval sisimas teada ja omaks võetud ning neid välja näidata polnud ei tarvidust ega eelkõige soovitatavgi, ja paljusid asju pidi peitma, et hoida neid hukka minemast, ja saladus oli võimas vahend mõlemal pool, nii totalitaarse riigimasina kui ka ebaofitsiaalse vaimse käes – siis nüüdne üldiselt omaks võetud juhtimõte kuulutab midagi vastupidist: kõige tähtsamad asjad peavad olema nähtaval, vaatamiseks välja pandud".¹

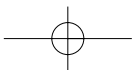
Eesti luuletaja fs-i (François Serpent, Indrek Mesikepi kirjanikunimi) olemuslikuks iseärasuseks on ümberkujundamine, objektiivse reaalsuse paljastamine ja selle kirjeldamine eriomaselt individuaalsete, isegi karmide tunnusjoontega.²

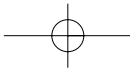
Mart Velsker kirjutab artiklis "Kas eesti luulega saab võidu joosta?": "Tegemist on ... linnakeskkonna peegeldustega ja selliste seisundite kirjeldustega, milles sõnad "kevad" või "hommik" tähendavad pigem midagi negatiivset. Niisiis on see luule, kus keskkonnas ja hinges valitsevat põhiseisun-

* Kirjutise aluseks on ingliskeelne ettekanne UTKK seminaril "Turn of the Century, Turns in Literature II: Estonian and Latvian Literatures in the European Context at the Turn of the 20th/21st Centuries" Viinistus 22.–23. mail 2007.

¹ J. U n d u s k s, Vai mēs klūsim par Baltijas baskiem jeb Kā būt pārstāvētiem? – Karogs 2005, nr 5, lk 10. [Vt ka J. U n d u s k, Kas meist saavad Balti baskid ehk kuidas olla esindatud. – Looming 2002, nr 9, lk 1359.]

² fs-i luulet analüüsitakse käesolevas artiklis luulekogu "2004" venekeelse tõlke põhjal: fs: 2004. Перевод с эстонского: Игорь Котюх. Таллинн: Tuum, 2005. Siiski on fs-i ka läti keelde tõlgitud, tema luuletusi on avaldatud ajalehes Kultūras Forums (Kultuurifoorum) ja kantud ette Läti raadios.

dit võiksid kirjeldada järgmised read: *arutult vihiseb niiske tuul / kurjade pilvede all / kõrgete majade vahel* ("mustad puud mustas vees").³

Guntars Godiņš on tõlkinud seitse fs-i luuletust, mis avaldati kirjandusajakirjas *Karogs* 2005. aastal. Tõlkevalimikuga kaasnes lühike autorit iseloomustav märkus, mis rõhutas eeskätt tema välist esteetikat: tema musta riietust ja kogumiku "2004" kujundust. Võrdluseks toob Guntars Godiņš korstnapühkija tegevuse: "Sõnad on mõneti tahmaseks saanud korstnapühkija iseäralikust tööst – elust endast. Ta ei tähtsusta oma olemasolu üle ega ole ka luuletaja missioonile liigselt allutatud."⁴

Üldises plaanis on luulekogu "2004" loetav urbanistliku tekstina. Robert Alter osutab oma uurimuses "Kujutletud linnad": "Linn ise jääb läbi XIX sajandi ja ka edaspidi modernismiajastus siiski kirjeldatavaks ajalooliseks nähtuseks oma demograafiliste muustrite, uute tehnoloogiate kasutamise, arhitektuuriliste ja geograafiliste konfiguratsioonide ja tööstusharude ning elanikkonna koondumise loogiliste ökoloogiliste tagajärgedega."⁵

Urbanistliku ruumi kirjeldamisel esitab fs pildikesi tüüpilistest magalarajoonidest, mida leidub igas suuremas Baltikumi linnas: Tallinnas, Riias, Vilniuses, Kaunases, Daugavpilsis, Tartus, kus tavaliselt elavad koos balti ja slaavi päritolu elanikud. Magalarajoonid on jäänukid Nõukogude arhitektuuripoliitikast, mille aluseks olid ühetaolisus ja igavus. Neist saavad motiivid, mida kohtame pea kõikides fs'i luuletustes. Ent need moodustavad vaid tausta, millele fs projitseerib eraldiseisvaid eredaid kujundeid, näidates seeläbi, et nende hallide asumite hallides inimhulkades, kus on *palju erinevaid halle toone* (lk 50),⁶ on ka teisi, erinevaid – hingelt värvikirevaid ja eredaid kujusid. Selle tõlgenduse järgi muutub isegi fs-i lemmikvärv – must – osaks värvigammast, "aktiivsest" spektrist, mis on vastandatud ükslusele hallile. Erinevalt hallist on mis tahes värv märk erakordsusest, soovist leida rõõmu käesolevast hetkest ja mõelda igavikust. Värvivid (peale aktiivse musta ja passiivse halli) ilmnevad luulekogus väga harva, ning on peamiselt seotud lapse kujundiga: *värviliste ronimisredelite / lasteaedade taga* (lk 28) või *punase mütsiga laps* (lk 46). fs-i luule visuaalses kontekstis on must värv eriliselt oluline. Must taevast, must vesi, must öö, mustad autod, mustad puud, must kujud on vaid mõned variandid musta värvi kasutamisest. Valge, punane ja hall ilmuvad kõrvuti mustaga, lülitades minoorses võtmes maailmataju ümber laiemale emotsioonide skaalale.

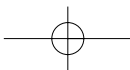
Üheks fs-i urbanistlike tekstide silmatorkavaks tunnusjooneks on seegi, et erinevalt tüüpilistest modernistidest ei otsi ta väljapääsu rusuvast linnaruumist universaalse vastanduse "tsivilisatsioon – loodus" kulul, vaid pigem rõhutab groteskselt võimatust vältida urbanistliku kultuuri metsikut pealetungi. Tundmaks end mugavalt, tuleb leida strateegia linnaga toimetulekuks, selle kära, lõhnade, tegelikkusega kooseksisteerimiseks. Põgeneda on fs-i jaoks liiga lihtne. "Urbanistliku haiguse" sümptomeid saab idüllilise looduse abil ajutiselt leevendada, ent mitte ravida. XXI sajandil ei piisa raviks enam loodusesse minemisest.

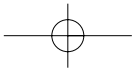
³ M. V e l s k e r s, Vai ar igauņu dzeju var skrieties? – *Karogs* 2005, nr 5, lk 46.

⁴ G. G o d i ņ š, fs. – *Karogs* 2005, nr 5, lk 80.

⁵ R. A l t e r, *Imagined Cities. Urban Experience and the Language of the Novel*. New Haven–London: Yale University Press, 2005, lk 141.

⁶ Luulenäidete puhul viidatakse fs-i luuletuste eestikeelse väljaande lehekülgedele. Vt fs, 2004. Tallinn: Tuum, 2004. [*Toim*]

*need paigad kus valitseb rahu
metsad? rabad? mererannad?
võibolla. võibolla tõesti
kellelegi ka need*

*siiski ikka ja jälle
sinagi pääsed
silmad kõrvad ja hing
leiavad sinulgi rahu
lukustatud tualetis
vannitoas voolava vee all*

(lk 53)

Raamatu urbanistlikku tekstitasandit rõhutavad ka kujunduselemendid, milles võib näha industriaalse linnaruumi detaile. Luulekogu "2004" venekeelne väljaanne päädib kunstniku portreega mööduva rongi taustal, mis tähistab sümbolsest autori positsiooni – ka tema on teel. Loometöö on see, mis laseb tal igapäevaelust lahti murda, kuid omistab talle ka modernse tsiviilsatsiooni jooni: sõltuvust tehnokraatiast ja sotsialiseerumise normidest.

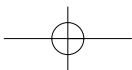
fs kirjutab väärtuste suhtelisusest, õnne ja õnnetuse haprast piirist ning kahtleb, kas on võimalik ühemõtteliselt rääkida väikeriikide identiteedist, mida on korduvalt mõjutanud erinevad välisjõud. fs on teadlik iseendast kui piirinähtusest või kui kultuuride, identiteetide ja rahvuste sünteesist. fs-i luules asenduvad ametliku poliitika kategoorilised definitsioonid etnilisuse, identiteedi ja rahvusliku kuuluvuse kohta aistingute ja individuaalse enesemääratlusega: *mul on vene verd ka / aga eesti kultuurikontekst / ikka sissepoole / parem olla vait* (lk 11).

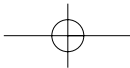
Küllaltki radikaalne on fs-i kutse vahetada kohad lugejaga, nii et lugeja võiks pugeda luuletaja nahka ja proovida luuletamist. Noh, kuidas see tundub? küsib riukalik luuletaja kimbatuses lugejalt. Luuletaja kujund kordub ka teistes luuletustes (lk 44–45). Ent fs ei anna järele kiusatusele elu ilustada. Ta manitseb rangelt lahus hoidma sündmuse tähendust ja selle estetiiserimise soovi: *see asi on elu / see ei ole luule / siin pole metafoori* (lk 41).

fs arutleb selle üle, kes võib ennast luuletajaks pidada ja kuidas luuletajale esitatud nõuded, talle ettekirjutatud normid ja kaanonid passivad ta soodumuste või isikupäraga.

*luuletajad luuletavad luuletamisest
loevad selle valjul hääl
luuletajatele ette
luuletajad kirjutavad luuletamisest
luuletajad räägivad luuletamisest
sõidavad yle tuulise mere
kymme tundi rongiga põhja
et saaks seda kõike teha
nende hulgas üks on vait
mõtleb oma naisest
tahab koju tagasi
see ka mõni luuletaja*

(lk 45)

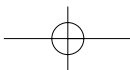
See seesmise ja välimise "mina" mitmetähenduslikkus, mida kujutatakse ühes fs-i luuletuses "eksistentsialistliku naljana", leiab suurepärase väljenduse peeglimotiivis: peegeldus fikseerib vaid välise kesta, tuvastab inimese soo ja vanuse, kuid vaikib tema iseloomust, rahvusest, haridusest, intellektist, temperamendist (lk 54). fs-i luuletuste tegelased ei ole üliinimesed ega geeniused, vaid need, kes on siinsamas kõrval: abikaasa, tütar, naaber, koristaja, hambaarst. Idolitesse ja autoriteetidesse suhtub ta irooniliselt, nagu näiteks luuletuses, mis räägib naha- ja suguhaiguste haiglas kohatud "elavast klassikust" (lk 51).

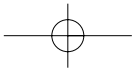
Luulekogus iseloomustavad ühiskonda ka säärased kujud nagu "tublid inimesed" (lk 52). Need vastavad eduka ärimehe etalonile. Neile vastandub inimene, kes pole kohanenud pideva olelusvõitlusega, kes ei mahu keskmise inimese maatriksisse. Ent autori poolehoid kuulub just viimasele.

Muundunud tegelikkus siseneb fs-i luulesse subjektiivse nägemusena ümbritsevast, ajaloost, poliitikast, kultuurist (nii igapäevases kui ka elitaarsest), mis loob groteskse pildi tehnoloogilise progressi tegelikkusest. Nii näiteks paigutab fs tehnokraatia "metalsesse loomaaeda" tohtu pika mao – rongi; hiiglaslikud pika ja sirge sarvega konnad – tankid; suured linnud, kes *otse lennult / munesid lõhkevaid mune* – pommitajad (lk 18–19). Üks luuletus kujutab tänapäevast armastuslugu, kus armunud kohtuvad virtuaalses keskkonnas ja kus tundeid avaldatakse arvutiekraani vahendusel (lk 20).

Ruumi ja linna kirjeldamisel tõstab fs esile teatud kindlad muljed ja avaldused: tolm, lõhnad, masinad (tavaliselt liialdatult suured) ja sotsiaalsed nähtused, nagu üksildus, vaesus, nälg, külm. Erilisel kohal on akna semiootika: *ära vaata aknast välja* (lk 40), *aknal pole kardinaid ees* (lk 50), *talveöös kustunud akende all* (lk 41) või *seal võib kõndida keegi / akendeta kongi poole / mustvalge heliplaadiga / taskus žiletipakk* (lk 42). Aken kui suhtluskanal välismaailmaga on osaliselt blokeeritud. Sellisel viisil edastab fs distantseeritust välismaailmast ja teistest inimestest. Üheks fs-i luule iseloomulikuks tunnuseks on väljaütlemata sõnade ja vaikuse kohalolu: *nii nagu seisev jääkylm vesi / mustade tyvede ymber / vaikus inimeste vahel* (lk 29). fs-i luulet iseloomustab ka erinevate tegelaskujude samaaegsed või vastandlikud teod erinevates ruumides. Käsitledes vastandpaari "aktiivsus – passiivsus", osutab luuletaja vajadusele seisatada keset igapäevast tormlemist iseenda, lähedaste inimeste, sugulaste kuulamiseks, et igapäevaelu ja aina kiirenev elurütm ei hävitaks hapraid inimsuhteid, et *kahepoolne kirg / kahepoolne igatsus / kahepoolne nukrus / kahepoolne üksindus* (lk 29) muutuksid ühtseks nende jaoks, kes vajavad mõistmist. Vaikus on fs-i maailma helide süsteemi keske. Esmajoones on selleks suhtlemise puudumine, ja seetõttu on see markeeritud negatiivselt. Ent samal ajal kohtame vaikse öise linna kujundit, kus vaikus osutab vajadusele eraelu järele, tasakaalustamiseks sotsialiseerumise koormavaid norme. Selle nurga alt tõlgendatuna on vaikus mediteerimise, mõtlemise, unistamise aeg.

fs rõhutab ka päeva ja öö seoseid inimese olemuse ja rollidega. Päev on kohustuste, sotsiaalselt määratud rollide ja maskeerumise aeg. Alles öösel saab inimesest tema ise, öösel me kuulume iseendale. Sügavamal tasandil on tegemist ideega indiviidi suhtelisest ja näilisest vabadusest poliitilise vabaduse raames.

Raamatus kordub ka teelolekutunne, mida tugevdab teadmine kodu puudumisest, ent tasakaalustab lähedase inimese kohalolu. fs-i tegelaskuju saab tähenduslikuks äratundmises, et ollakse oluline teise inimese kaudu. Kogumiku lõpetab küsimus: *suudan ma teda hoida / keda ma armastan* (lk 76). fs-i jaoks on individuaalne mikrokosmos suurem ja tähenduslikum kui sotsiaalne makrokosmos. fs ei ole ükskõikne poliitikas, majanduses, kultuuris toimuva vastu, kuid eraldusjoon privaatse ja avaliku vahel on rangelt paika pandud. Seda tugevdab tema järsk visuaalne kujundlikkus ja poeetiline eneseportree: *karm mees läheb hommikul välja / sõdurisaapad jalas / filtrita sigaret suus / astub pika sammuga* (lk 79). Kas see on poos? Kaitse? Rünnak? Tõenäoliselt need kõik ja palju enamgi. Kaitstes oma arvamust, oma vabadust, oma mikromaailma.

Inglise keelest tõlkinud SILVER RATTASEPP

